

Ordlista *Enkätmetodik*

A

Alfaförändring. Förändringar av medelvärdet över tid som kan tillskrivas en känd händelse.

Ankare. Ytterlighetsalternativen i en svarsskala, exempelvis i en Likertskala.

Autokorrelation. Hur en given variabel predicerar samma variabel vid en senare tidpunkt.

B

Bakgrundsfrågor. Frågor om respondenternas bakgrund, till exempel kön, ålder, utbildning, yrke.

Beskrivande frågeställning. Frågeställningar som handlar om att kartlägga nivåer av attityder eller förekomster av ett fenomen i en grupp.

Betaförändring. Förändringar över tid som handlar om att individer ändrar sin måttstock för det befintliga måttet och där ett givet värde i en variabel har en högre eller lägre betydelse vid ett senare tillfälle.

Bifaktormodell. Faktoranalys som testar om alla påståenden i enkäten laddar på två faktorer, det vill säga sina tänkta faktorer och en gemensam (metod)faktor.

Bortfall. När alla undersökningsdeltagare i urvalet inte deltagit. Kan delas in i internt och externt bortfall, men också i systematiskt och slumpmässigt bortfall.

C

CCT (*classical test theory*). Klassisk testteori (eller mätteori).

Cohens kapp. Ett mått på interbedömaröverensstämmelse.

Cronbachs alfa. Ett reliabilitetsmått och en formel för att räkna ut den interna konsistensen.

Cross-lagged model. Analys som kan jämföra modeller som testar alternativa orsaksriktningar.

D

Delning i testhalvor (split-half). Ett sätt att bedöma reliabiliteten genom att dela enkätmaterialen i två halvor. Mäter konsistensen mellan delar av test.

Divergent evidens. Evidens för divergens mellan två olika mått föreligger om sambandet mellan de båda måtten är svagt eller icke-existerande, givet att dessa mått är tänkta att avspegla väsensskilda begrepp som inte är relaterade till varandra.

E

Egenvärde. Andelen gemensam varians i samtliga indikatorer som kan förklaras av en viss faktor.

Enkel struktur. När ett tydligt mönster visar att indikatorerna är starkt relaterade till en faktor och mycket svagt relaterade till övriga faktorer i lösningen.

Estimeringsmetod. Metod för att estimerar ingående parametrar i exempelvis strukturekvationsmodellering, till exempel *maximum likelihood* eller *robust maximum likelihood*.

Expectation maximization (EM). En imputationsmetod vid internt bortfall som iterativt söker det optimala svaret i en cell genom att pröva olika värden och jämföra resultaten baserade på de valda värdena.

Explorativ faktoranalys. Iterativ process för att undersöka om den gemensamma variansen i ett antal indikatorer kan hänföras till underliggande latent variabler, där antalet faktorer/latent variabler i typfallet inte specificerats i förväg.

Externt bortfall. En person som inte deltagit i en undersökning, men som ingått i urvalet.

F

Faktor. Detsamma som latent variabel.

Faktorextraktion. Algebraisk process för att undersöka den gemensamma variansen mellan ett antal indikatorer och om den kan förklaras av en eller flera latent variabler/faktorer.

Faktorladdning. Förhållandet mellan en indikator och en faktor, kan jämföras med en korrelation eller en regressionskoefficient.

Faktorpoäng. Ett sätt att beskriva sambandet mellan en faktor och den observerade variabeln.

Fasetteori. Teori som förtydligar de olika komponenterna i en fråga för att strukturera frågekonstruktionen.

Felvarians. Den variation mellan olika individer som orsakas av något annat än det som var avsikten, kallas ibland mätfel (error) eller residualterm.

G

Gammalförändring. Förändringar över tid som handlar om att individer omprövar sina grunder för betydelsen av ett fenomen.

Gemensam metodvarians. Problem som uppstår till följd av att flera variabler mäts med samma metod.

Grundläggande mätmodell. Teoretiska grundantaganden som ligger bakom en mätning.

H

Harman's single factor test. Faktoranalys som testar om alla påståenden laddar på en gemensam metodfaktor.

Hypotetiska frågor. Frågor som handlar om något som inte har hänt.

Högre ordningens faktoranalys. När relationen mellan flera latent variabler beror på en latent faktor som ligger på en högre nivå.

I

ICC (*item characteristic curve*). En graf som visar sannolikheten för att en kunskapsfråga kommer att besvaras korrekt.

Identifiering (av en SEM-modell). Att avgöra om en strukturekvationsmodell är möjlig att estimeras, det vill säga att varje parameter kan få ett unikt värde i analysen.

Imputation. Att skatta vad en undersökningsdeltagare skulle ha svarat (när svar inte finns).

Index. Ett övergripande mått som kombinerar flera observerade variabler till ett medelvärde eller en summa. En sådan indexvariabel används för att representera den latent variabeln i kommande analyser.

Indikator. En manifest variabel, eller fråga, som oftast är en del av ett mått med multipla indikatorer.

Interbedömaröverensstämmelse (*inter-rater reliability*). Graden av samstämmighet mellan två eller flera bedömare.

Intern konsistens. Ett sätt att bedöma reliabiliteten genom att beräkna samstämmigheten i svaren på flera frågor som mäter samma sak.

Internt bortfall. När en individ deltagit i en undersökning, men inte svarat på samtliga frågor.

Irrelevant täckning. Den del av ett mått som är irrelevant för det begrepp som ska mätas.

IRT (*item response theory*). En mätteori som utgår från att frågorna är hierarkiska, det vill säga att de mäter olika grad av det underliggande fenomenet.

J

Just identifierad modell. När det i strukturekvationsmodeller estimeras lika många parametrar som det finns element i kovariansmatrisen.

K

Kausal frågeställning. Frågeställning som handlar om att undersöka orsakssamband, det vill säga om en variabel orsakar en annan.

Kausalitet. När en variabel orsakar en annan.

Kommunalitet. Andelen av varians i en indikator som kan hänföras till de faktorer som finns i materialet.

Konceptuell definition. En beskrivning och avgränsning av de begrepp som är aktuella för en undersökning.

Konfidensintervall. Det område inom vilket man med konfidensnivåns säkerhet (vanligtvis 95 procent) kommer att finna det populationsvärde som skattas i urvalet.

Konfidensnivå. En slags felmarginal som beskriver med vilken säkerhet man vill kunna uttala sig om en populationsparameter.

Konfirmatorisk faktoranalys. En typ av faktoranalys som används för att försöka bekräfta eller stödja hypoteser om relationer mellan latent faktorer och manifesta, observerade variabler.

Kontextualisering. Revidering av frågor för att de ska passa i ett visst sammanhang som de kanske inte i första hand utvecklats för.

Konvergent evidens. Föreligger om två olika mått visar ett samband givet att de teoretiska begreppen som dessa mått är tänkta att mäta liknar varandra.

Korrelation. Den standardiserade kovariationen mellan två variabler (där variansen är satt till 1 och medelvärdet till 0).

Korrigerig för mätfel. Strategier för att ta hänsyn till bristande reliabilitet i ett mått.

Kovarians. Den andel av variationen som två variabler har gemensamt.

Kriteriekontamination. Föreligger om kriteriets mätning är smittat av mätningen för prediktorn, vilket medför att sambandet mellan mätningarna överskattas.

Kvasiexperiment. Experiment (med kontroll- eller jämförelsegrupp) där indelningen av experimentet och kontrollgruppen inte sker slumpmässigt.

L

Latent variabel. En icke direkt observerbar variabel.

Likertskala. En svarsskala där respondenten markerar sin grad av instämmande i ett påstående, vanligtvis på en skala från 1–5.

Listwise deletion. En analys där endast individer som gett fullständiga svar ingår.

M

Manifest variabel. En direkt observerbar variabel.

Medelvärdesindex. En konstruktion av ett index där värdet fås genom att man räknar ut medelvärdet av individernas svar på de ingående observerade variablerna.

Modellanpassning. Hur väl en specificerad strukturekvationsmodell stämmer överens med observerade data. Ett flertal anpassningsmått finns som kan kategoriseras som exempelvis mått på absolut, komparativ respektive effektiv anpassning.

MTMM (*multi-trait multi-method*). En analysmetod för att ta reda på i vilken utsträckning ett enkätsvar beror på underliggande teoretiska fenomen respektive metodfaktorer.

Multipel imputation. En imputationsmetod där värden imputeras flera gånger parallellt för att skapa större säkerhet i estimaten.

Multipla indikatorer. När flera observerade variabler (t.ex. enkätfrågor) används för att mäta ett begrepp.

Målpopulation. Den aktuella population man vill kunna uttala sig om.

Mätfel. Avvikelsen på det empiriska måttet i förhållande till det teoretiska begreppet. Kan delas in i slumpmässiga och systematiska mätfel.

Mätmodell (i SEM). En modell som specificerar relationer mellan latent variabler, observerade variabler (enkätfrågor) och residualtermer.

N

Nominal fallacy. Ett namngivningsmisstag där en indexvariabel likställs med ett begrepp bara för att variabeln kallas detsamma som begreppet.

Nomologiskt nätverk. Ett sätt att på ett systematiskt vis beskriva relationen mellan teoretiska begrepp och empiriska variabler.

O

Oblik rotation. En rotation som utgår från antagandet att faktorerna kan vara korrelerade.

Obundet slumpmässigt urval. Ett urval där varje individ i populationen har lika stor chans att komma med i urvalet.

Operationell definition. Beskriver hur en variabel mäts.

Ortogonal rotation. En rotation som utgår från antagandet att faktorerna inte är korrelerade.

Osgoodskala. Skala som har två ytterligheter som ankare, i stället för grad av instämmande.

P

Parallellanalys. Tar fram slumpmässiga egenvärden som kan jämföras med de faktiska egenvärdena för att avgöra om antalet faktorer verkar rimligt.

Parvis borttagning (*pairwise deletion*). Borttagning av individer som saknar svar i enskilda analyser.

Pilotstudie. Förstudie till den stora studien, görs för att testa nyutvecklade mått och få en känsla för undersökningsprocessen.

Population. Den grupp individer man vill kunna uttala sig om.

Power eller statistisk kraftfullhet. Sannolikheten att en falsk nollhypotes kan avfärdas.

R

Rampopulation. Den grupp individer som man utgår från när urvalet görs.

Randomized controlled trial (RCT) eller randomiserat experiment. Ett experiment (med kontrollgrupp) där indelningen i experiment- och kontrollgruppen sker slumpmässigt.

Range restriction. Spännvidden (*range*) av möjliga resultat minskar om bara en del individer är kvar i urvalet. Detta leder till att korrelationen som kan uppstå mellan prediktor- och kriteriemätningen minskar.

Relation mått-kriterium. Undersökning om hur väl måttet kan antas predicera ett utfall, eller kriterium, som mäts samtidigt eller senare i tid.

Relationell frågeställning. Frågeställning som berör samband mellan fenomen/variabler.

Residualterm. Unik felterm för varje observerad variabel som innefattar både slumpmässiga mätfel och variationer som inte kan förklaras av den orsakande latent faktorn.

Retrospektiva frågor. Frågor som handlar om något i förfluten tid.

Reverserade frågor. När några av de multipla indikatorerna är formulerade för att mäta positiva aspekter av det latent begreppet, medan övriga mäter negativa aspekter av samma begrepp.

Rotation. Ett sätt att matematiskt åskådliggöra förhållandet mellan faktorer och indikatorer.

S

Scree plot. Grafisk representation av de initiala egenvärdena.

SEM. Se Strukturekvationsmodellering.

Skalnivå. De egenskaper som insamlade data har. Kan klassificeras i fyra nivåer: nominal, ordinal, intervall och kvot.

Slumpmässiga mätfel. Mätfel som inte har någon systematisk grund utan beror på tillfälliga omständigheter.

Slumpmässigt bortfall. Frånvaro av svar som beror på tillfälliga omständigheter.

- Standardiserade mätfel.** Ett mått på den förväntade variationen kring det observerade värdet som är orsakat av det slumpmässiga mätfelet.
- Statistisk inferens.** Slutsatser som dras om populationen på basis av urvalet.
- Stratifierat urval.** När enskilda grupper identifieras och antalet individer ur varje grupp är på förhand bestämt.
- Strukturekvationsmodellering (SEM).** En statistik analysmetod som möjliggör multivariata analyser av relationerna mellan latent och observerade variabler.
- Strukturmodell.** En modell som specificerar relationer mellan latent variabler.
- Summaindex.** En konstruktion av ett index där värdet fås genom att man summerar individernas svar på de ingående observerade variablerna.
- Svarsskala.** Numeriska och verbala svarsalternativ som används när respondenten ska svara på en fråga eller ett påstående i en enkät.
- Systematiska mätfel.** Mätfel som är riktade och snedvrider en mätning.
- Systematiskt bortfall.** Frånvaro av svar som har en snedvridande och riktad effekt.
- Systematiskt urval.** När urvalet dras med någon form av periodicitet, till exempel var tredje individ på en lista.

T

- Teoribyggnad.** Att i en SEM-modell lägga till en eller flera parametrar som inte estimerades i den initialt specificerade modellen.
- Teoritrimning.** Empiriskt grundad vidareutveckling av en SEM-modell med syfte att ändra den bakomliggande teorin.
- Totalurval.** När samtliga individer i en population deltar i urvalet.
- Tredjevariabelproblem.** När ett antaget orsakssamband förklaras av andra variabler än de tänkta orsakerna.
- Tvillingmetod eller hot deck-impuation.** En imputationsmetod som går ut på att jämföra deltagarnas svar och vid enstaka bortfall imputera svaren från andra deltagare som i övrigt har svarat identiskt.
- Typ I-fel.** Att en effekt antas finnas fast den egentligen är slumpmässig.
- Typ II-fel.** Att felaktigt anta att det inte finns någon effekt.

Tänka högt-protokoll. En eller flera personer ombeds tänka högt när de svarar på enkäten, så att undersökningsledaren kan få en känsla för hur de tolkar frågorna.

U

Underidentifierad modell. När antalet estimerade parametrar i en strukturekvationsmodell överstiger antalet kända element i kovariansmatrisen.

Undertäckning. När en individ ingår i en population men inte finns med i rampopulationen och därmed inte kan ingå i urvalet.

Undertäckning av ett begrepp. När begreppets definition inte är väl täckt av måttets innehåll.

Unik varians. Varians i en observerad variabel (enkätfråga) som inte är gemensam med de andra observerade variablerna.

Upprepad mätning. Ett test för att bedöma reliabiliteten genom att göra mätningar flera gånger med samma undersökningsdeltagare.

V

Valideringsprocess. Att samla in och utvärdera de bevis som ger stöd för att de slutsatser och beslut som man tar på basis av mätvärdena är korrekta, meningsfulla och användbara.

Validitet. Giltighet, det vill säga vilken kvalitet de slutsatser, påståenden och beslut som baseras på ett mätvärde har i en undersökning.

Validitetens generaliserbarhet. Undersöks för att studera huruvida det går att generalisera valideringsresultatet från olika mätningar och varierande kriterier.

Variabel. Beteckning på ett empirisk mått av ett begrepp.

Varians. Den variation (spridning) som finns i en manifest eller latent variabel.

VAS-skala (visuell analog skala). Svarsskala där respondenten markerar sitt svar på ett streck som representerar svarsskalan mellan det högsta och lägsta värdet på skalan.

Ä

Ämnesexperter (*subject matter experts; SME*). Personer med god kunskap inom ett visst ämne som undersökningsledaren kan konsultera för att undersöka om de frågor som konstruerats verkar mäta det begrepp som ska mätas.

Ö

Öppna frågor. Frågor där det inte finns angivna svarsalternativ och respondenten därmed får skriva fritt. Kan vara korta eller långa.

Överidentifierad modell. En strukturekvationsmodell som estimerar färre parametrar än det finns oberoende element i kovariansmatrisen.

Övertäckning. När en individ ingår i urvalet utan att ingå i populationen.